

Kritiserat system ska gynna rättvis handel

Bananer, bensin och kaffe. Allt finns i Sverige tack vare vår handel med andra nationer. De flesta människor är överens om att handel är viktigt för ett lands välstånd, och att handelsfrågor är centrala om vi ska lyckas minska fattigdomen i världen. En mer rättvis handel ingår också i FN:s millenniemål som ska vara uppnådda år 2015. Vad som är rättvist råder det dock delade meningar om.

Vi rör oss mot ett alltmer globalt handelssystem, och ingen höjer på ögonbrynen för att en vara färdas runt halva jordklotet innan den säljs. Globaliseringen har för oss i Sverige inneburit ett ökat utbud av varor, men långt ifrån alla är nöjda med den världsordning som vuxit fram. När världens ledare samlas för att diskutera handelsvillkor möts de ofta av demonstranter som menar att det är den rika världen som dikterar hur världshandeln ser ut, en kritik som i ökande utsträckning hörs även från utvecklingsländernas regeringar. Samtidigt säger sig de stora internationella institutionerna vilja jobba för en rättvis handel som ska gynna världens fattigare länder.

Dagens globala handelssystem började byggas efter andra världskrigets slut, samtidigt med FN-systemet, och i dag finns det ett internationellt regelverk som bestämmer vilka spelregler som gäller.

WTO

Den organisation som har störst betydelse för den globala handeln är världshandelsorganisationen WTO (*World Trade Organization*), som bildades 1995. WTO saknar formell status som fackorgan i FN-systemet men har ett nära samarbete med FN. 153 länder har frivilligt anslutit sig till denna världsomspännande institution, och ytterligare 29 har ansökt om medlemskap. Det innebär att enbart en handfull länder frivilligt står utanför WTO, som via sitt globala inflytande sätter ramarna för hur handeln mellan världens länder ska se ut.

Arbetare lossar varor i en hamn i Bangladesh. Foto: Thomas Sennett/World Bank

WTO arbetar för att få till stånd globala avtal som ska vara lika för alla medlemmar. Organisationen uttalade mål är att arbeta för frihandel, det vill säga att tullar och andra handelshinder ska avskaffas. Den övergripande filosofin är att en friare världshandel skapar ett ökat välstånd. WTO säger sig också vilja tydliggöra vilka spelregler som gäller inom världshandeln, vilket innebär att världens rika länder inte ska kunna köra över fattiga länder med egna regelsystem.

En rad avtal reglerar hur handeln får gå till mellan medlemsländerna inom WTO. Avtalen omförhandlas kontinuerligt i så kallade förhandlingsrundor där de utökas och förfinas. 2001 inleddes en sådan runda i Qatars huvudstad Doha. Efter flera misslyckade försök gjordes i juli 2008 återigen en ansträngning att slutföra förhandlingarna. Resultatet blev att samtalen bröt samman ännu en gång. Vid detta materials pressläggning var det oklart om och när Doha-rundan återupptas.

Joaquin Oliveira plockar kaffebönor i Bahia, Brasilien. Foto: Alejandro Lipszyc/World Bank

En anledning till att förhandlingsrundorna drar ut på tiden är bland annat regeln ”single undertaking”. Den innebär att alla WTO:s medlemsländer måste ha gett sitt godkännande för att ett beslut ska gälla.

En annan grundregel inom WTO är att ett medlemsland inte får diskriminera ett annat medlemsland, utan samma överenskommelser ska gälla för alla länder (en princip som kallas ”mest gynnade nation”).

En annan viktig regel är att importerade varor måste gynnas på samma sätt som inhemskt producerade varor (enligt principen ”nationell behandling”).

Undantagna från dessa regler är länder som ingått en tullunion eller ett frihandelsavtal. EU är ett exempel på en tullunion, där samtliga EU-länder agerar gemensamt gentemot övriga WTO-medlemmar. Det innebär att Sverige inte för sin egen talan inom WTO, utan agerar inom ramen för EU-medlemskapet.

WTO har sitt huvudkontor i schweiziska Genève, där det finns omkring 600 anställda tjänstemän. De ska bland annat övervaka att medlemsländerna följer det uppsatta regelsystemet, och de ska också lösa de konflikter som uppstår inom WTO ifall något land anklagas för att inte följa reglerna.

Vartannat år är det ministerkonferens, vilket är det högsta beslutande organet inom WTO. Mellan dessa toppmöten är det Allmänna rådet i Genève som är det högsta organet.

Medlemsländerna inom WTO har bildat vissa koalitioner som inför de olika mötena träffas för att lägga upp en gemensam strategi. Även om en majoritet av WTO:s medlemmar är utvecklingsländer anklagas organisationen ofta för att gå de rika ländernas ärenden. En vanlig kritik som riktas mot WTO är att de rika länderna har bättre möjligheter att förbereda sig inför förhandlingar, bland annat har de råd att skicka större handelsdelegationer, och att WTO fokuserat mycket på att förbättra situationen för stora multinationella företag.

WTO kritiseras också för att lägga sig i saker som inte anses ha med handel att göra, exempelvis avtal om patent eller vilka regler som gäller vid investeringar i ett främmande land, där kritiker menar att WTO:s avtal slår ut enskilda nationers rätt att själva bestämma sin politik.

WTO:S AVTAL

Inom WTO finns en rad avtal som reglerar vilka regler som gäller inom organisationen.

De är uppdelade i olika kategorier. Några av de viktigaste avtalen är:

GATT (*General Agreement on Tariffs and Trade*), ett avtal som reglerar handeln med varor. Dess nuvarande innehåll har förhandlats fram i diverse förhandlingsrundor sedan avtalets tillkomst 1948. När WTO bildades 1995 var GATT själva grunden för världshandelsorganisationen och flera av de centrala reglerna inom WTO är hämtade från

detta avtal.

GATS (*General Agreement on Trade in Services*) reglerar hur handel med tjänster ska ske över nationsgränser.

TRIPS (*Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights*) är ett avtal för intellektuell egendomsrätt, och innehåller regler för patent, varumärken och upphovsrättsskydd. En het fråga inom detta avtal har varit patent på mediciner, bland annat har det diskuterats om det borde vara förbjudet eller inte att tillverka billiga kopior av bromsmediciner till hiv-smittade.

AOA (*Agreement on Agriculture*) är ett avtal som berör handel med jordbruksprodukter, och som reglerar vilken typ av stöd ett land får ge sin egen jordbruksproduktion. Trots dessa globala avtal finns det inget som hindrar medlemsländerna från att sluta egna avtal, utöver det som man redan kommit överens om i WTO, förutsatt att de inte strider mot WTO:s regler. Exempel på det är EPA-avtalen som EU för närvarande förhandlar om med en rad länder i Afrika, Västindien och Stilla Havet.

BRETTON WOODS OCH DEN NYA VÄRLDSORDNINGEN

1944 hölls en konferens i den amerikanska staden Bretton Woods. Andra världskriget pågick fortfarande och representanter för de 44 länderna som träffades hade som mål att planera hur världen skulle se ut efter kriget. Målsättningen var att bygga en värld där fred och stabilitet rådde. Detta skulle skapas genom en utökad handel och ett internationellt ekonomiskt samarbete, till skillnad från den protektionistiska politik som förts innan världskrigen. För att kunna bygga en ny världsordning ansåg man att det behövdes ett gemensamt regelverk.

Enligt ursprungsplanerna från Bretton Woods skulle det ekonomiska samarbetet i världen vila på tre pelare, som skulle operera under Nationernas Förbund (det vill säga FN:s föregångare).

Internationella valutafonden (IMF) fick till uppgift att hålla koll på världens olika valutor, och se till att de kunde jämföras och växlas mot varandra, för att på så sätt underlätta världshandeln. IMF skulle också ge krediter till världens fattigaste länder för att de skulle få möjlighet att hantera tillfälliga betalningsbalansproblem (se även ordlista).

Världsbanken fick till uppgift att jobba mer långsiktigt med utvecklingsfrågor. Den började låna ut pengar till fattiga länder, så att de skulle kunna investera och utvecklas och så småningom komma ur fattigdomen.

IMF och Världsbanken utgör i dag fackorgan inom FN-systemet och lyder formellt

FN:s generalsekreterare Ban Ki-moon (längst till vänster) talar inför en UNCTAD-konferens i Ghana våren 2008. Foto: FN/Eskindir Debebe

under ECOSOC, FN:s ekonomiska och sociala råd. I praktiken är de båda så kallade Bretton Woods-tvillingarna självständiga institutioner, och lyder exempelvis inte under FN:s generalförsamling.

Både IMF och Världsbanken säger sig arbeta för en rättvisare värld, och sedan 2001 har exempelvis Världsbanken meddelat att hela dess verksamhet ska genomföras av FN:s millenniemål.

Samtidigt brukar de båda institutionerna få kritik för att de cementerar det rådande förhållandet mellan rika och fattiga länder. Bland annat brukar kritik riktas mot hur de båda organisationerna styrs, där rika länder som betalar in mest pengar till organisationerna också har mest att säga till om. Världsbankens chef har dessutom alltid varit amerikan, och IMF:s chef alltid europé.

Den tredje pelaren i den ursprungliga planen från Bretton Woods var att upprätta en världshandelsorganisation, som också skulle operera under FN:s mandat. På skissbordet hette den ITO (*International Trade Organization*), men förslaget hamnade i papperskorgen efter att USA:s kongress ratat

det. Istället undertecknade 23 länder GATT-avtalet för att reglera handeln med varor. Ett avtal som allt fler länder genom åren anslöt sig till, och som så småningom lade grunden för WTO.

FN OCH VÄRLDS-HANDELN

År 2000 antog FN:s medlemsländer åtta millenniemål som ska förverkligas till 2015. En fungerande världshandel är viktig för att nå flera av dessa mål, och ett av dem, det åttonde, handlar till största delen om handelsfrågor.

Millenniemål åtta (se nästa sida) går under beteckningen "Utveckla ett globalt partnerskap för utveckling", och är indelat i sex delmål. Tanken är att samarbetet mellan rika och fattiga länder ska förbättras, ett rättvisare handelssystem utvecklas, biståndet ökas och fattiga länders skulder avvecklas.

En rad åtgärder har sjuösatts för att genomföra de olika målsättningarna. Bland annat startades Doha-rundan inom WTO med det uttalade syftet att förbättra handelsvillkoren för utvecklingsländer (delmål 11). Fattiga länder har också fått vissa handelsförmåner inom WTO för att förbättra sin situation (delmål 12 och 13). Världsbanken och IMF har också utvecklat program för skuldåtgärder, det så kallade HIPC-initiativet, för de fattigaste och mest skuldtyngda länderna (delmål 14).

Inom FN-systemet finns det flera organ

som sysslar med ekonomiska frågor. UNCTAD (FN:s konferens om handel och utveckling) har till uppgift att arbeta med frågor som rör handel och har, som namnet antyder, ett utvecklingsperspektiv på sitt arbete. UNCTAD lyder under generalförsamlingen som är ett av sex huvudorgan inom FN.

UNCTAD driver tillsammans med WTO handelsorganet ITC (*International Trade Centre*) vars uppgift är att utveckla handeln i utvecklingsländer.

Ett annat av FN:s huvudorgan är ECOSOC (FN:s ekonomiska och sociala råd), som bland annat arbetar för en långsiktig ekonomisk utveckling. Både Världsbanken och IMF sorterar under ECOSOC, liksom ett flertal regionala FN-organ (så kallade ekonomiska kommissioner) som arbetar med frågor om ekonomi och utveckling i olika delar av världen.

För att stimulera handel och samarbete mellan världens fattigaste länder finns också organet IF (*Integrated Framework*) där WTO, Världsbanken, IMF, ITC, UNCTAD och UNDP samverkar.

LÄS MER PÅ

- www.wto.org
- www.worldbank.org
- www.imf.org
- www.unctad.org
- www.un.org/ecosoc
- www.un.org/millenniumgoals
- www.intracen.org
- www.integratedframework.org

ORDLISTA

Aid for trade: Ett initiativ från ett WTO-möte 2005 som syftar till att ta ett helhetsgrepp på det handelsrelaterade biståndet och att öka utvecklingsländernas möjligheter att dra nytta av internationell handel.

Betalningsbalans: En sammanställning över ett lands samtliga ekonomiska transaktioner med omvärlden, det vill säga handeln med varor, tjänster och kapital.

CAP: EU:s gemensamma jordbrukspolitik (*Common Agricultural Policy*), som länge har kritiserats för sina subventioner till europeiska bönder och för importtullar mot utländska varor.

Doharundan: En förhandlingsrunda inom WTO som påbörjades 2001 i Qatars huvudstad Doha. I

fokus inför förhandlingarna var utvecklingssamarbetet och fattigdomsbekämpning, och ett viktigt krav från utvecklingsländerna var att EU och USA skulle överge sin protektionistiska jordbrukspolitik. Rundan planerades att vara avslutad i slutet av 2004, men förhandlingarna har kört fast och fortsatt i flera år (läs mer ovan under WTO).

EPA-avtal: EPA betyder Ekonomiska partnerskapsavtal och förhandlingarna om dessa påbörjades 2002 mellan EU och AVS-länderna (Afrika, Västindien och Stilla Havet). Avtalen ska ersätta äldre avtal som strider mot WTO:s regelverk.

Frihandel: Handel som inte regleras av tullar, kvoter eller asymmetriska stödåtgärder.

Protektionism: Åtgärder som syftar till att skyd-

da varor och tjänster som produceras i det egna landet från konkurrens från andra länder. Exempel på sådana åtgärder är importavgifter, tullar, registreringsavgifter och importkvoter.

Singaporefrågorna: Ett samlingsnamn för fyra omtvistade ämnesområden inom WTO:s förhandlingar, som första gången togs upp på ministermötet i Singapore 1996. Singaporefrågorna handlar om investeringar, konkurrenslagstiftning, transparens i offentlig upphandling och handelsprocedurer.

Tulleskalering: Ett tullsystem som gör det billigare att importera en råvara än en färdig produkt. Tulleskalering innebär att ju mer förädlad en vara är, desto högre tull får den.

MILLENNIEMÅL 8: UTVECKLA ETT GLOBALT PARTNERSKAP FÖR UTVECKLING

Delmål 11: Vidareutveckla ett öppet, reglerat, förutsägbart, icke-diskriminerande handels- och finanssystem.

Det inkluderar ett åtagande om god samhällsstyrning, utveckling och fattigdomsminskning, både nationellt och internationellt.

Delmål 12: Ta hänsyn till de speciella behoven hos de minst utvecklade länderna.

Det inkluderar tullfrihet och icke kvoterad export för de minst utvecklade länderna, förbättrade program för skuldåtgärder för de svårast skuldsatta fattiga länderna (med hänvisning till Världsbankens och IMF:s skuldåtgärdsprogram HIPC), avskrivningar av bilaterala skulder och ökat statligt bistånd till länder som åtar sig att minska fattigdomen.

Delmål 13: Ta hänsyn till de speciella behoven hos små utvecklingsländer som är öar (genom handelsprogrammet för hållbar utveckling för små utvecklingsländer som är öar och resultatet från generalförsamlingens tjugoandra specialsession).

Delmål 14: Ta ett helhetsgrepp om utvecklingsländernas skuldproblem genom nationella och internationella åtgärder i syfte att nå en hållbar skuldnivå på lång sikt.

(Delmål 15 har ersatts av nytt delmål i millenniemål 1.)

Delmål 16: I samarbete med läkemedelsföretag, tillhandahålla livsviktiga läkemedel till överkomliga priser i utvecklingsländer.

Delmål 17: I samarbete med den privata sektorn, göra ny teknik, framför allt inom information och kommunikation, tillgänglig.

För att det ska gå att kontrollera hur arbetet med de åtta millenniemålen går finns det 47 mätbara indikatorer. Följande indikatorer gäller för delmål 11-17:

Offentligt bistånd

33. Offentligt bistånd totalt och till de minst utvecklade länderna i procent av OECD/DAC-ländernas bruttonationalinkomst BNI
34. Andel av det totala bilaterala biståndet från OECD/DAC-länderna som går till grundläggande samhällsservice (grundskoleutbildning, primär hälsovård, näringsstandard, rent dricksvatten och sanitet)
35. Andel obundet offentligt bistånd
36. Bistånd mottaget av kustlösa länder som andel av deras BNI
37. Bistånd mottaget av små utvecklingsländer som är öar som andel av deras BNI

Marknadstillträde

38. Andel tullfri import (räknat i värde och exklusive vapen) till industriländer från utvecklingsländer
39. Genomsnittstullar som industriländer lägger på jordbruksprodukter, textil och konfektion från utvecklingsländer
40. Jordbrukssubventioner i OECD-länderna i procent av deras BNP
41. Andel offentligt bistånd till utveckling av utvecklingsländernas handelskapacitet

Hållbar skuldsituation

42. Antal länder som nått besluts- respektive slutpunkten inom Världsbankens HIPC-initiativ
43. Skuldåtgärder inom HIPC och MDRI-initiativet
44. Skuld tjänsten som andel av intäkterna från export av varor och tjänster
46. Andel befolkning med säker tillgång till livsviktiga läkemedel till överkomliga priser
- 47.a Telefonlinjer per 100 personer
- 47.b Mobiltelefonabonnemang per 100 personer
48. Internetanvändare per 100 personer

Läs mer på www.un.org/millenniumgoals

Det här kan DU göra!

Bidra till trycket underifrån för en rättvisare och mer utvecklingsorienterad världshandel! Många aktörer i utvecklingsländer är mycket engagerade i handelsfrågor och de behöver stöd av en upplyst och kritisk opinion i rika länder som Sverige. Här kommer några förslag på vad du kan göra:

1

Engagera dig själv och andra!

Ordna en föreläsning eller studiecirkel om handelsfrågor i samarbete med din lokalförening! Beställ extra exemplar av Världshorisonts temanummer om handel och dela ut eller sälj! Detta faktablad kan beställas gratis upp till 10 ex. Kontakta info@fn.se.

2

Mejla en riksdagsledamot!

Ett mejl kan ha stor betydelse för om en enskild politiker uppmärksammar en fråga eller inte. En aktuell fråga att ta upp kan vara de omdiskuterade EPA-avtalen, se t ex www.tralac.org. Lämpliga riksdagsmän finns i utrikesutskottet, se www.riksdagen.se (klicka på "utskotten").

3

Stöd rättvis och miljövänlig handel!

Välj alltid varor med rättvis- och/eller miljömärkning när du handlar. Ta upp frågan om att gynna sådana varor på din arbetsplats/skola (om du inte redan gjort det). Sätt upp information vid kaffeautomaten/annan lämplig plats om varför ni valt sådana varor.

»Vi är inte problemet,
vi är en del av lösningen«

— VICTORIA TAULI-CORPUZ, OM URFOLKEN

Urfolk och minoriteter
Klimatet och mänskliga rättigheter
Kompetensutveckling och mänskliga rättigheter

MIR
DAGARNA

13–14 november i Luleå

För anmälan och
fullständigt program:
www.mrdagarna.se

*Nordens största forum
för mänskliga rättigheter*

globala frågor - globala perspektiv

Institutionen för globala studier erbjuder utbildningar till dig som vill arbeta med globala- och internationella frågor. Våra kurser och program förser dig med redskap för att bättre förstå politiska, ekonomiska, ekologiska och kulturella samband i ett globalt perspektiv.

Genom att läsa någon av våra regionspecifika kurser tillägnar du dig ökade kunskaper om, och större förståelse av, olika delar av världen.

- **Fristående kurser:**
  - fredsarbete
  - globala utvecklingsstudier
  - internationella relationer
  - humanekologi
  - socialantropologi
  - afrika-, asien- mellanöstern- och latinamerikastudier
- Kandidatprogram i Globala studier
- Masterprogram i Globala studier (*internationellt program*)
- Masterprogram i Mänskliga rättigheter
- Masterprogram; Human Rights Practice (*internationellt program*)

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Besök gärna vår hemsida:
www.globalstudies.gu.se

Studentexpedition:
student@globalstudies.gu.se
031-786 40 25

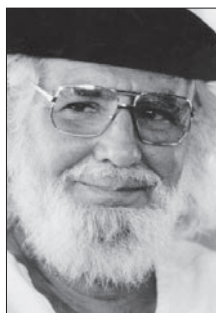
INTERNATIONELLA TORGET

**Mänskliga
rättigheter
i fokus**
**Stora scenen
lördag 09.15**

Dilsa Demirbag-Sten

**Poesi från
Nicaraguas
store poet**
**Stora scenen
torsdag 16.40**

Ernesto Cardenal

25–28 september 2008
Bok & Bibliotek i Göteborg

www.internationellatorget.org

**Välkommen
en trappa upp!**
SPÄNNANDE MÖTESPLATS
DEBATT OCH LITTERATUR
ETT GLOBALT ANDRUM